

BİLİM KÜLTÜR VE EĞİTİM

Şehir Tiyatroları'nda İfigenya: Geçmişten günümüze şiddetin yansımaları

Büşra Erdurucan

Şehir Tiyatroları'nda sahnelenen, Euripides tarafından yazılan *İfigenya* oyunu Antik Yunan tiyatrosunda işlenen şiddet konusunu günümüzdeki şiddetle bağdaştırıyor. Yönetmenliğini Serdar Biliş'in yaptığı oyunda, Yıldırım Şahiner, Elvan Boran ve Yağmur Topçu rol alıyor. Agamemnon rolündeki Yıldırım Şahiner açılışta Truva Savaşı'na neden olan olayları özetler. Kardeşi Menalaus'un eşi Helen'in Paris tarafından kaçırılması üzerine Truva Savaşı başlar ve Agamemnon ordunun başına geçer. Geyiğini öldüren Agamemnon'u cezalandırmak için, Artemis rüzgarı keser ve gemiler ilerleyemediğinden sefer devam edemez. Rüzgarın tekrar esmesi için kahinler masum birinin kurban edilmesi gerektiğini söyler ve Agamemnon kızı İfigenya'yı öldüreceğine söz verir. Oyun, Achilles ile evlilik vaadiyle kandırılan ancak bilmeden ölümüne giden İfigenya'nın kurban edilme sürecini anlatır.

Yüksek yüksek tepeler...

Oyun, kırmızı kuşağı ve gelinliği ile İfigenya'nın (Yağmur Topçu) "Yüksek Yüksek Tepelere" türküsünü seslendirmesi ile başlar. Günümüzde halen kına gecelerinde çalınmakta olan türkünün sözleri ailesinden kopup, kendisini ne beklediğini bilmeyen bir gelinin ağzından yazılmıştır. Bu, izleyiciyi derhal yakalamasının yanı sıra, geleneksel anlamda kadınlara biçilen evlilik zorunluluğunun bir çeşit ölüm anlamına gelmesi bağlamında İfigenya'yı bekleyen kadere de çok uzak değildir. Ek olarak, "Ak Taş Diye Belledim," "Ağ Elimle Mor Kınalar" gibi benzer temaları ele alan yöresel şarkılar da seslendirilip, bu bağ kuvvetlendirilir. Oyun süregelirken şiddetin altını çizerken, buna karşı çıktığını belli eder. Agamemnon ve Menalaus'un üniformaları ve Klitemnestra'nın elbisesi mor renktedir. Bu renk, genel anlamda soyluluğu temsil etmenin yanı sıra, kadın hareketi bağlamında da sembolik bir renktir.

Erkek şiddet ve baskısı

Aristoteles'e göre, trajedinin en önemli elementi olay örgüsüdür; karakterler olay örgüsüne göre geri plandadır. Söz konusu uyarlamada ise, Agamemnon, Klitemnestra ve İfigenya karakterlerini canlandıran oyuncular, hem olay örgüsünü hem de dördüncü duvarı kırarak geçmişlerinden olayları anlatırlar. Tüm olayların ana teması kadına, hayvana, doğaya şiddet ve erkeklerin, toplumsal dayatmalar ve kültürel kodlarla şekillenmeleri sonucunda, duygularını ifa-

de edemeyip; erkekliklerini şiddet, baskı ve duygusallıktan uzaklık üzerinden tanımlamalarıdır. Yıldırım Şahiner çocukluğuna dair kurban bayramı anılarını anlatır ve erkeklerin çocukluktan itibaren korkmadan şiddete tanık olmalarının bir güç savaşına dönüştürülmesinin küçük yaşlardan itibaren başladığının altını çizer.

Klitemnestra rolündeki Elvan Boran, hemşire annesinin havale geçiren bir bebeğin hayatını kurtarması üzerine annesine armağan edilen oğlakla kurduğu bağı, oğlağın daha sonra babasının isteği ile evden gönderildiğini, bir piknikte yendiğini ve babasının birliğinde görev yapan bir yüzbaşının bunu "senin oğlak da bayağı lezzetliymiş" diye-

rek oğlağın hayatını ve kendisi için anlamını nasıl hiçe saydığını vurgular. İfigenya rolündeki Yağmur Topçu ise dedesinin cenazesinde babasının ağlamaya direndiğini ve bu durumun ona iyi gelmediğini anlatır. Kendi acısını açıkça ifade ederek ağlamasına, babasının yerine de gözyaşı döküğü yorumunu getirir.

Uyarlamada gördüğümüz bir diğer ekleme ise ekrana yansıtılan videolardır. Bu videolarda, farklı yaş grupları ve farklı hayat tarzlarına sahip kadınlar ve kız çocukları, baba-kız ilişkisi, annelik, kurbanlık, şehitlik gibi oyunun ele aldığı temalar üzerine, samimi bir sohbet havasında gerçekleştirilen röportajlardan kesitler aracılığıyla, kendi kişisel hikayelerini anlatırlar.

Toplumun farklı kesimlerine ait bu bireyler Yunan tiyatrosundaki koronun çağdaş bir uyarlamasıdır. Bir yandan babaların "zor" olduğu, sevgisini belli etmediği gibi anlatılar bulunurken, aynı zamanda babalığın, güvenlik, destek gibi temel ihtiyaçlara da cevap veren bir olgu olduğuna dikkat çekilir. Küçük kız çocuğu, birisi kendisinin dışını kırsa babasının da gidip onun dışını kıracağını anlatır. Babasının onu koruyacağına sonsuz bir güveni vardır, ancak ba-

zen de babasına kızdığını ifade eder. Orta yaşlı bir kadın, artık klişeye dönüşmüş şekilde babasının tavırlarını "duygularını belli etmezdi" olarak tanımlar ancak "baba başka bir şey anne de başka ama baba başka" der. Baba ile ilişkiler her yaşta karmaşıktır. Bunun sebebi olarak da, Agamemnon'un da kendisini içinde bulduğu ikilem öne sürülür: Agamemnon, kızını öldürüp sefere çıkmak, halkı kurtarmak, "kararlı bir erkek" olduğunu kanıtlamak ile kızına olan sevgisini ön plana alarak, kızına hayatını bağışlamak arasında kalmıştır. Agamemnon'un gelgitleri oyunda kendine yer bulsa da, kararını verirken duygusal davranmayacağı açıktır. Çünkü toplum, onu bu yönde eğitmiştir ve günümüzde de, röportajlara göre, babalık kimliği bu kapsamda şekillenir.

Milliyetçilik olgusu

Uyarlama, fail ve kurbanların tanımlanmasında genelle-yici yargılar öne sürmek yerine, şiddetin kültürdeki yerinin karmaşık yapısını gösterir. Klitemnestra'yı canlandıran Elvan Boran, ilk sahnede Agamemnon'un kardeşi Menalaus rolünde görülür. Bu sahnede Menalaus, Agamemnon'un, İfigenya'nın ölümünü engellemek adına, kızını ve eşini göndermesini söyleyen mektubu gizlice okumuş olup, Agamemnon'dan hesap sormakta, mektubun ulaşmasını engellemektedir ve İfigenya'nın ölümünü desteklemektedir. Yani Klitemnestra'nın tam aksi bir tavır sergilemektedir. Oyuncunun bu şekilde farklı rollere bürünmesi, şiddetin failinin tek tip bir kimliği olmadığını ve şiddetin her yerden gelebileceğinin altını çizer. Yansıtılan videolardan birinde, bir şehit annesi oğlunun kaybindan ve gömülme anından bahseder.

Oyunda tartışıldığı şekilde milliyetçilik olgusunun erkeklerin de canını aldığını gösterir. Son monologunda, İfigenya seyirciye hitap ederek "Ben seni tanıyorum... Biz aynı konumdayız" der. Bu hitap, yalnızca kadınlara değil, tüm seyirciye yöneltilir. Şiddet kültürünün herkesi etkileyebileceği vurgulanır. Bu noktada Aritstoteles'in trajediye atfettiği "katarsis" olgusu da yerle bir edilir.

Çünkü katarsis, izleyicide acıma ve dehşet hislerini uyandırarak izleyicinin bu duygulardan arınması demektir ve bu deneyimi yaşarken, izleyici olayın kendi başına gelmediğinin farkındadır. Ancak izleyicinin kendisini direkt olarak İfigenya ile ilişkilendirmesi amaçlanır ve rahatsız edici duygular tiyatro salonunda bırakılmaz.

Oyunda, tüm olayların ana teması kadına, hayvana, doğaya şiddet ve erkeklerin, toplumsal dayatmalar ve kültürel kodlarla şekillenmeleri sonucunda, duygularını ifade edemeyip; erkekliklerini şiddet, baskı ve duygusallıktan uzaklık üzerinden tanımlamalarıdır.

